

4a. Mads Kastrup: Gå ikke over ordet, der kommer sprog

Debatindlægget er fra Ekstra Bladet den 2. december 2019.

Mads Kastrup (f. 1962), dansk journalist og forfatter.

BLACKSTONE har skiftet navn til Kereby.

Den amerikanske kapitalfond, der scorer guld på at opkøbe københavnske ejendomme, renovere dem og leje lejlighederne ud til opskruede priser, vil 'sende et signal':

5 – Vi vil med det nye navn signalere, at vi kerer¹ os om vore kunder, lejerne, siger den nyansatte vicedirektør, Kenneth Ohlendorff, til Politiken.

Navneskiftet finder sted i samme uge, som Ekstra Bladet afslørede, at Angelo Levakovic, der er nevø til sigøjnerbossen Gimi og søn af tricktyv-dronningen Diana og har flere domme på straffeattesten, har skiftet sit belastede efternavn ud
10 med 'Christiansen'.

Vi har med andre ord fat i en trend. Og inden for stort set alt. Der findes efterhånden overvældende mange, der tror på, at ting, man ikke bryder sig om – hvad enten det drejer sig om kriminalitet, et bolighaj-virke, parallelsamfund, arbejde, handikaps eller fyresedler – kan forandres med sproget som sminke.

15 Danmarks nye boligminister, Kaare Dybvad, meddelte eksempelvis for nylig, at han ikke længere vil bruge ordet 'ghetto' om udsatte boligområder. Ghetto er et udskammende begreb, hed det. Folk tænker den jødiske ghetto i Warszawa² eller bandekontrollerede kvarterer i USA, når de hører ordet, siger boligministeren. Sprog skaber virkelighed og dem, der er 'nede', skal tales op.

20 Jeg ser familien Levakovic stå og nikke anerkendende i kulissen.

Virkeligheden bliver dog ikke en anden, fordi man benævner den på en ny måde. Man fjerner ikke ghettoer ved at ophøre med at bruge benævnelsen, selvom boligministeren tror det.

En 'serviceassistent' er også stadig 'kassedame'. En 'business controller' er
25 fortsat en bogholder. En 'renovationsassistent' er en skraldemand. Og Kerebys kerneforretning er fortsat at flå³ lejerne.

Men 'framing' – som sproglig strategi kaldes inden for især politik – har de seneste år været flittigt anvendt til allehånde snyd eller bedrag eller til at opnå fordele.

30 Når politikere fra de konservative eller Liberal Alliance kalder arveafgift for 'dødsskat', iklæder man denne afgift uretfærdighedens klæder. Det er at sammenligne med ran⁴ af lig. Penge rives angiveligt ud af hænderne på de døde. Med 'grønne afgifter' forholder det sig modsat. Men begge er skat.

Hvis man vil kontrollere folk eller den offentlige mening, skal man sørge for at
35 kontrollere sproget. Hvilket ikke er nyt. Nazisterne benævnte behændigt udryddel-

¹ *kerer*: bekymrer.

² *Warszawa*: hovedstaden i Polen. Under 2. Verdenskrig oprettede den tyske besættelsesmagt en jødisk ghetto i byen, dvs. et af mure omkranset område, hvor den jødiske del af befolkningen skulle bo.

³ *flå*: ribbe, plyndre.

⁴ *ran*: tyveri.

sen af jøderne 'evakueringen'. Og George Orwell⁵ skrev om det i fremtidsdystopien '1984', hvor et totalitært styre anvender 'newspeak'.⁶

Det nye er, at man nu støder på det alle steder. En sproglig kamp løber konstant igennem samfundet.

40 Sproget må ikke røbe en virkelighed, der ikke passer med eksempelvis politikeres, myndigheders eller arbejdsgiveres ønske om, hvordan verden ideelt set bør tage sig ud. Eller også anvendes sproget af nogle af de nævnte til at opbyde modstand.

SU til hjemmeboende kaldes af modstandere for 'cafépenge'. På et tidspunkt
45 blev Udlændingestyrelsen tilmed omdøbt til Udlændingesservice, hvorefter det politiske paradigmeskifte⁷ sagde, at udlændinge ikke skulle serviceres, men kontrolleres, og man vendte tilbage til 'styrelse'.

Der havde i dag muligvis været betaling for at køre ind i København, hvis debatten ikke var endt som 'betalingsring', men derimod som 'trængselsring.'
50 Modstanderne vandt imidlertid sproget. Vi har dertil de senere år haft debatter om 'smagsdommere', 'rødvinsreform' og 'fjumreår' med mere. Men hvem kan være imod 'normalisering' – en politisk yndlings-framing?

Det er i dette lys, vi skal se Blackstones forvandling til Kereby. Samt Levakovic-klanens åbenbart tiltagende navneskift.

55 Som man kunne læse i Ekstra Bladet i sidste uge: 'Silvia Levakovic, der tidligere er dømt for tricktyveri og røveri, tog for nogle år siden efternavnet Winther, mens hendes søster, Monika Petrovic, der har et hav af domme primært for tricktyveri, også har skiftet livligt. Først valgte hun at kalde sig Christina Hansen – siden har hun skiftet til Monika Hansen.'

60 Det siger noget om, hvor udbredt 'framing' efterhånden er. Blackstone er med. Levakovic-klanen er med. Motiv såvel som troværdighed forekommer mig i de to tilfælde på nogenlunde samme niveau. Men det samme er ofte tilfældet i resten af samfundet.

⁵ *George Orwell*: (1903-1950), engelsk forfatter.

⁶ 'newspeak': et i romanen *1984* omtalt sprog, der er rensat for ord, man kan bruge til at formulere sig om noget, der ikke er i magthavernes interesse, fx frihed eller oprør.

⁷ *paradigmeskifte*: markant ændring af grundlæggende opfattelser, principper eller praksis.

4b. Silas L. Marker:

Ordet 'samfundssind' betyder ikke noget konkret – derfor kan det alligevel betyde så meget

Teksten er fra netmediet videnskab.dk den 29. marts 2020.

Silas L. Marker (f. 1994), filosof og tilknyttet Center for Information og Boblestudier (CIBS), Københavns Universitet.

Ét bestemt ord spiller en mindst lige så stor rolle som 'corona' og 'krise' i den offentlige samtale: *Samfundssind*.

Alle, fra statsministeren til oppositionen og fra dronningen til almindelige borgere på sociale medier, er enige om, at tiden kalder på, at vi står sammen, løfter i flok og udviser samfundssind.

Men hvad er samfundssind egentlig? Diskursteorien kan hjælpe os med at finde svaret.

En oplagt strategi, når man vil vide, hvad et ord betyder, er at konsultere en ordbog.

Dansk Sprognævn definerer samfundssind som »det at sætte hensynet til samfundet højere end egne interesser«, og *Den Danske Ordbog* siger noget i samme retning.

Der er med andre ord ikke meget hjælp at hente, for dén definition siger næppe mere, end vi selv kunne have udledt af ordet.

En anden strategi er at se på, hvordan ordet bruges. Som den østrigske filosof Ludwig Wittgenstein¹ skrev i sit sene hovedværk *Philosophische Untersuchungen*², er et ords betydning dets brug i sproget.

Her bliver det straks mere interessant, men også mere svært. Man skal nemlig ikke studere den offentlige debat om coronakrisen længe for at finde ud af, at ordet 'samfundssind' bruges til at dække over vidt forskellige ting.

Nogen definerer det som at følge Sundhedsstyrelsens råd, mens det ifølge andre forpligter en til at gøre alt, hvad man kan – også ting, der ikke anbefales direkte af sundhedsmyndighederne.

Ifølge nogen er det vigtigste ved samfundssind, at man isolerer sig derhjemme, mens andre mener, at man godt kan gå en tur og stadig udvise samfundssind.

Nogle mener, at de rigeste skal vise samfundssind ved at betale for krisen, mens andre synes, at de offentligt ansatte skal holde for.

Og igen: Ordbogen kan ikke hjælpe os til at afgøre, hvem der har ret.

Ikke desto mindre ved vi alle sammen godt, hvordan vi skal bruge ordet 'samfundssind', og det spiller en afgørende politisk rolle lige for tiden.

Ordet er ubetinget positivt (hvem kunne være imod det?), og vi vil alle gerne udvise det. Ikke mindst bruger vi det til at skille alle os, der har samfundssind, fra dem, der tilsyneladende ikke har det og opfører sig egoistisk eller uansvarligt.

Vi kan i den forbindelse forstå 'samfundssind' som dét, den argentinske filosof Ernesto Laclau³ kalder en 'tom betegner'.

En tom betegner er et ord, et tegn eller et symbol, der er så bredt, at det tømmes

¹ Ludwig Wittgenstein: (1889-1951), østrigsk-britisk filosof.

² *Philosophische Untersuchungen*: udgivet 1953. Den danske oversættelse har titlen *Filosofiske undersøgelser*.

³ Ernesto Laclau: (1935-2014), argentinsk filosof.

for betydning, men som samtidig er i stand til at udfylde en hel eller delvis 'hegemonisk rolle.'

At spille en hegemonisk rolle handler om at pege på noget større end sig selv; at betegne noget universelt, 'det fælles bedste' eller måske selve menneskeheden som sådan.

Tænk for eksempel på ord som 'folket', 'det gode', 'solidaritet' eller 'danskhed'. Hvem kan give en skarp, præcis og universelt gældende definition af dem? Ikke desto mindre ved vi alle, hvordan de skal bruges; de fleste af os forbinder noget positivt med dem; og vi ved, hvem eller hvad der *ikke* dækkes af dem.

Det modsatte af en tom betegnelse kunne være 'en cykel med stelnummeret 12345678910.' Denne betegnelse refererer til én og kun én ting ude i verden og er derfor partikulær⁴ til at kunne pege på noget større end sig selv. [...]

Tomme betegnelser spiller en central rolle i samfundet, fordi de bruges til at samle og mobilisere befolkningen under én fane.

Tomme betegnelser kan, når de bliver hegemoniske, skabe et vi, eller, med et udtryk lånt fra den britiske historiker Benedict Andersson⁵, et *forestillet fællesskab* ud af mennesker, der ikke kender hinanden, aldrig vil møde hinanden og i øvrigt er uenige om både dette og hint.

Tænk blot på, hvordan alle politiske konflikter glemmes for en stund, når Danmark (en tom betegnelse) spiller fodbold mod Sverige (en anden tom betegnelse) og således skaber et spontant vi, hvis mest stabile og konsekvente fællesnævner er, at det *ikke* holder med det svenske landshold.

Under coronakrisen bruger politikere den tomme betegnelse 'samfundssind' til at få det forestillede fællesskab til at marchere i samme retning og handle kollektivt.

De færreste er i den forbindelse nok uenige i, at det er en god idé at være ekstra grundig ved håndvasken i disse tider.

Men samfundssind bruges også til at begrunde og legitimere store hjælpepakker og vidtgående nødforanstaltninger som forsamlingsforbud, grænselukning og generel nedlukning af landet – tiltag, der er væsentligt mere politisk ladede og kontroversielle end en håndvask.

Noget, som vi alle er enige om, er godt (samfundssind), kan altså bruges til at gennemføre ting, vi ikke alle sammen er enige om.

Den kritiske borger bør derfor holde øje med, hvordan den tomme betegnelse 'samfundssind' bliver brugt, og hvilken konkret betydning der fyldes i den.

Kommer samfundssind til at undergrave vores frihedsrettigheder i fremtiden? Betyder samfundssind, at pressen – demokratiets vagthunde – ikke skal være kritiske over for magthaverne? Og gælder samfundssindets omtanke for fællesskabet også hjemløse, sexarbejdere og flygtninge? Hvem får en hjælpepakke, og hvem gør ikke?

Især i krisetider – eller hvad Laclau kalder *dislokationer*⁶ af samfundet – foregår der en konstant kamp om sprog, symboler og betydning.

Ord, vi tror, vi ved, hvad betyder, viser sig at være tomme for betydning og i stedet fungere som pladser for kampe og magtudøvelse.

'Samfundssind' er et af dem.

⁴ *partikulær*: vedrørende en enkelt afgrænset del af en større helhed.

⁵ *Benedict Andersson*: (1936-2015), engelsk historiker.

⁶ *dislokationer*: forskydninger i forhold til normaltstanden.

4c. Gry Inger Reiter: 8 eksempler på at framing virker

Teksten er fra netmediet Bureaubiz.dk den 15. juni 2017. Nedenfor gengives teksten i uddrag, hvilket er årsagen til, at ikke alle otte eksempler indgår i teksten. Gry Inger Reiter (f. 1989), dansk journalist.

Framing er efterhånden blevet lidt af et buzzword. Men hvad betyder det egentlig – og rykker det? Det korte svar er ja, og denne artikel giver svaret på, hvorfor framing også er relevant for din organisation.

Framing er nemmest at få øje på, når den antager form af sjove ord som 'café-
5 penge' eller 'rødvinsreform', men den kan sagtens være meget mere subtil end det.

Uanset hvilken form framing har, griber den dybt ind i vores tankemønstre, holdninger og adfærd. Det har en lang række videnskabelige forsøg vist gennem de seneste 25 år.

Man kan forstå framing som et filter, der highlighter nogle dele af virkelighe-
10 den, mens andre dele mørklægges. Når man taler om en given sag, vil den framing, man bruger, derfor være styrende for, hvilke ideer og billeder, der dukker op på tilhørernes nethinder.

Det betyder kort sagt, at der altid vil være særlige værdier og holdninger indlejret i sproget, og at framing derfor er en grundlæggende præmis – en fast bestand-
15 del – af enhver diskussion.

Og selvom den ofte forbliver ubevidst for både modtager og afsender, er dens indflydelse ikke til at komme udenom. Her kommer [nogle af de] 8 eksempler på, at framing spiller en afgørende rolle:

1. Det klassiske eksempel

20 Det mest klassiske eksempel er framen 'skattelettelse'. Ordet er herhjemme bl.a. blevet båret frem af Fremskridtspartiets stifter, Mogens Glistrup¹.

Ser man nærmere på det umiddelbart neutrale og uskyldige udtryk, opsummerer det faktisk højrefløjens idépolitiske position på skat i bare ét enkelt ord: Skat er en byrde, som man gerne vil lettes fra. Skat er noget, der tynger en og forhindrer
25 en i at realisere sit menneskelige potentiale.

Til gengæld, så optræder de, der vil lette skattebyrden, som befriere og helte, der frisætter alle skattetyngede sjæle. Ord som 'skattelettelse' og 'skattetryk' får altså højrefløjen til at fremstå som helte og økonomiske frihedskæmpere, mens venstrefløjen modsat fremstår som de onde, undertrykkende skurke, der vil opret-
30 holde eller måske ligefrem øge byrden.

Nok har vi ikke opnået Glistrups idealsamfund med en skatteprocent på 0, men de færreste danskere er i dag tilhængere af, at skatten skal stige. (...)

¹ *Mogens Glistrup*: (1926-2008), dansk politiker. Han stiftede i 1972 partiet Fremskridtspartiet, der blandt sine mærkesager havde en afskaffelse af indkomstskat samt en kraftig reduktion af den offentlige sektor.

4. Kriminalitet

I et forsøg fra 2011 bad Paul Thibodeau og Lera Boroditsky² forsøgsdeltagerne om
35 at tage stilling til, hvordan den stigende kriminalitet i den fiktive by Addison skulle bekæmpes.

Deltagerne blev delt i to grupper og fik en artikel om den fiktive kriminalitetsstigning, som de skulle læse, inden de pegede på, hvilke policies³ der skulle til for at nedbringe kriminaliteten.

40 Til formålet havde forskerne konstrueret to artikler, som var stort set identiske. De indeholdt nøjagtigt samme talmateriale, nøjagtigt samme fakta og kriminalitetsstatistik – blot adskilte de sig fra hinanden med en enkelt sætning, hvori to modsatrettede frames blev præsenteret.

I den ene artikel blev der plantet en metafor, som beskrev kriminalitet som et
45 udyr; i den anden artikel blev der plantet en metafor, som beskrev kriminalitet som en virus.

Den gruppe, der læste artiklen, hvori kriminalitet blev beskrevet som et vildt dyr, der hjemstogte Addison, ønskede mere politi og strengere straffe.

De ønskede at slå hårdt ned på det enkelte bæst af en kriminel og bure ham inde
50 eller ligefrem tage livet af ham – præcis som man ville gøre, hvis en tiger, en isbjørn eller et andet farligt dyr kom for tæt på menneskelig bebyggelse.

Den gruppe, der læste artiklen, hvori kriminalitet blev beskrevet som en virus, der hjemstogte Addison, ønskede at undersøge, hvad der forårsagede kriminaliteten, og derefter 'vaccinere' samfundet mod den gennem reformer. De ønskede at fore-
55 bygge 'smitten' ved at udrydde fattigdom og forbedre uddannelsessystemet – præcis som man forsøger at forebygge med vacciner og andre strukturelle tiltag, hvis en virusepidemi rammer.

Forskellen på, hvilke policies de to grupper af forsøgsdeltagere foreslog, var signifikant. En forskel, der udelukkende skyldtes ét eneste ord ('beast' eller 'virus').

60 Det måske mest tankevækkende ved Thibodeaus og Boroditskys forsøg er, at de også bad forsøgsdeltagerne om at fortælle, hvad der havde fået dem til at indtage den holdning, som de gav udtryk for.

Her pegede deltagerne på de to artiklers enslydende informationer i form af kriminalitetsstatistikker. Ikke én pegede på den frame, der reelt var det eneste, der
65 adskilte de to artikler, som de to grupper havde fået, fra hinanden.

Men hvis deltagerne virkelig havde ladet sig overbevise af tal, havde der jo ikke været nogen signifikant forskel på de to gruppers holdningstilkendegivelse.

Deltagerne havde altså ikke selv erkendt, at det var framingen af en enkelt sætning, der havde været bestemmende for deres holdning. Framen påvirkede deres
70 valg af policy fuldstændig ubevidst. (...)

8. Arbejdspladsens retorik

Den sproglige kamp foregår også hver eneste dag ude på hver enkelt arbejdsplads. Det sker når overarbejde kaldes 'interesstimer'.

² Paul Thibodeau og Lera Boroditsky: amerikanske forskere indenfor kognitiv psykologi og sprog.

³ policies: principper eller holdninger, som er retningsgivende for en persons, organisations eller virksomheds beslutninger.

Det sker når en fyringsrunde bliver omtalt som 'reducering af enheder', 'effektive viseringer' eller 'begrænsning af lønsummen'. Så bør alarmklokkerne for alvor begynde at ringe i medarbejderstaben.

Når virksomheder laver fyringsrunder og formår at gøre samme stykke arbejde med færre ansatte, er det jo ikke virksomheden, der er blevet mere effektiv og har en højere produktivitet. Reelt er det medarbejderne, der er blevet mere effektive og produktive.

Som eksemplerne gerne skulle vise, kan det godt betale sig at vælge sine ord med omhu. Og det gælder faktisk uanset om man sælger hårprodukter, spreder politiske budskaber eller bare prøver at vinde diskussionen derhjemme om, hvem der skal tage opvasken.

Framingforskningen viser os nemlig, at selv små, subtile forskelle i ordvalg kan påvirke modtagers holdninger og adfærd substantielt⁴. Derfor er det værd at lære at frame.

⁴ *substantielt*: væsentligt.